

„Álmaimban is bennem van”

Beszélgetés

Lukoviczky Endrével

Szabályos rend vagy kreatív káosz, letisztult tér vagy felhalmozott időrétegek. Egy műterem sokféle lehet, de egyvalamiben mindegyik azonos, hogy egy koncentrált alkotói térről van szó, egy olyan közegről, ahol művek jönnek létre. Lukoviczky Endre képzőművészt szentendrei műtermében a kezdetekről, utazásairól, nagy barátságairól, a perspektíváról és az építészeti iránti rajongásáról kérdeztük.

KK: 1939-ben születél Békéscsabán, szlovák családban. Milyen volt a családi háttér?

Lukoviczky Endre: Elődeim mindannyian szlovákok voltak, a Felvidékről költöztek Békéscsabára a törökök kiverése után; akkor egy vákuum volt a magyar területen, kellett a munkaerő. Szlovák iskolába jártam, ott is érettségiztem. Mi csak a magyar és orosz irodalmat tanultuk idegen nyelven, az összes többi tantárgyat szlovákul. Nagyon szeretem ezt a nyelvet a mai napig. Bekerültünk a szlovák iskolába a többi szegény tanyasi gyerekekkel, akik vályogviskókban laktak, ahogy mi is. Se földünk, se semmink nem volt, csak öt gyerek, akik állandóan éhesek voltak. Apám mindig azt mondta, csak parasztgyerekek ne legyünk, menjünk tanulni. Az iskolában minden gyerek ruhája folt hátán folt, olyan szegénység volt. Először mindenkit tetvetlenítettek, cipőt adtak, ruhát, alsóneműt adtak, lenyírták a hajunkat is. Rendkívül rossz helyzetből kerültünk be az iskolába, de az öt testvérem közül négyen diplomát szereztek.

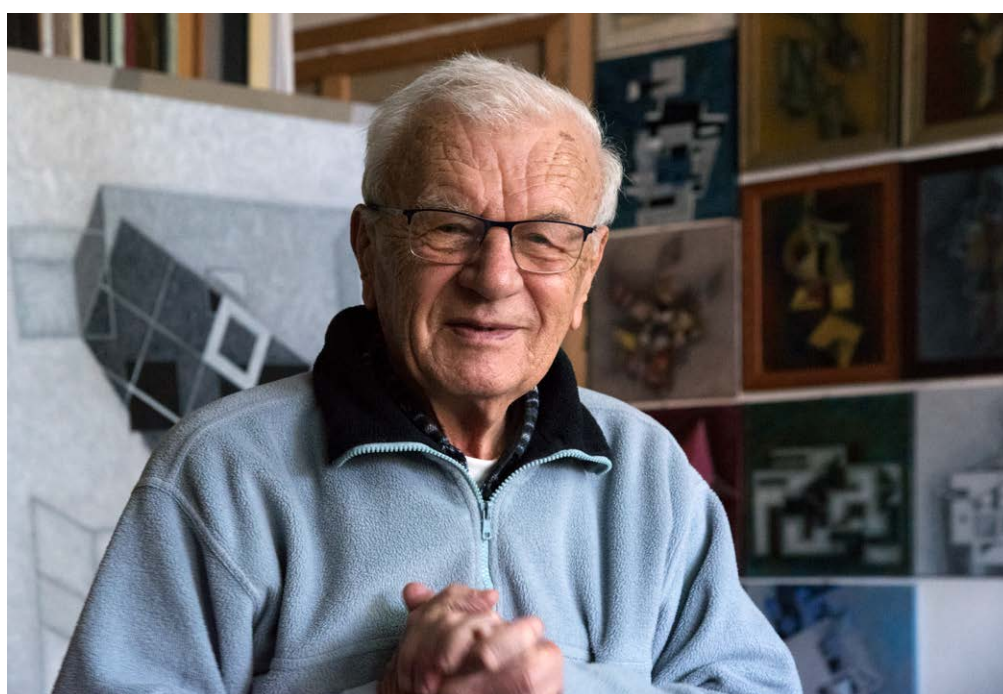
KK: Mokos József szakköre az első hely, ahol képzőművészetet tanultál. Milyen volt itt a légkör, milyen művészi alapelvek szerint zajlott az oktatás?

LE: Ez majdnem álmaimban is bennem van. Mokos Józsi bácsit nagyon szerettük, olyan pedagógus volt, aki megszerettette velünk a művészetet. Csodáltuk, mikor megjelent Rembrandt-sapkában, óriási palettával és rengeteg ecsettel, így mentünk ki plein airt festeni. Tizenkét éves lehettem, körbeültük

és ámulattal néztük, mikor festett. Szóltunk neki, hogy „Mester, az a fa barna, miért festi lilára?” Akkor megmagyarázta, hogy az árnyékban egészen mások a fények. Gyakorlatias volt, és közvetlen stílusban oktatott. A kedvenc elődöm, aki három évvel korábban járt ide, Fajó János volt, mindig néztem a rajzait. Utána én jöttem, aztán Bereznai Péter nézte az én rajzaimat, így alkottunk egy generációs sort.

KK: Miért választottad az Iparművészeti Főiskola textil szakát?

LE: Gimnazistaként nagyon rossz tanuló voltam, de a gyakorlati érzésem kiváló volt. Tudtam, hogy ha én ide nem kerülök be, akkor nekem befellegzett. 1957 őszén vettek fel az Iparművészeti Főiskolára, öt évig jártam oda. Bár a gimnáziumban nem ment jól a tanulás, a főiskolán az első évtől az utolsóig kitűnő voltam. Mikor a felvételin megkérdez-

ték, hányasra érettségiztem, mondtam, hogy kettesre. Én voltam az egyetlen, aki kettesre érettségizett. Ennek ellenére 1960-ban köz-társasági ösztöndíjat kaptam. A marxista-leninista hókuszpókuszt nem értettem, erre azt mondták a tanáraink, ha már mindenből kitérő vagy, illene ezt is megtanulni, de ez nem ment nekem. A párttitkár mindig kiabált velem, hogy „Lukoviczky, tanul meg, mert nem lesz ember belőled!” Nem voltam hajlandó megtanulni, ennek ellenére a tanár jó szándékú volt, nem írta be az elégtelent az indexbe, két hét múlva beírt egy négyest. A textil szak azért is volt fontos volt nekem, mert nem volt ruhám, olyan szegények voltunk.

KK: 1962-ben végeztél, tanáraid Dudás Jenő, Hincz Gyula és Rákosi Zoltán voltak. Milyen alapokat kaptál tőlük?

LE: Dudás Jenő akadémikus szemléletű volt, ha odaültünk egy tárgy elé, azt szívvel-lélekkel kellett megrajzolni. Nagyon figyelt arra, nehogy véletlenül óB-s ceruzával rajzoljunk, hanem válasszunk kemény grafitot. Egy évig volt kockológia, különböző megvilágításban, dőlésszögben, változó árnyékokkal. Dudás Jenő erre nagyon háklis volt, nagyon vigyázott, hogy mindenki sajátítsa el az arányokat, a perspektivikus ábrázolást. Aki a legnagyobb hatással volt rám, az Rákosi Zoltán. Tőle tanultam, hogy egy kép meg-

alkotásához fegyelem kell, hogy végig tudd vinni azt a kompozíciót és elképzelést, ami a fejedben van. Színkultúrát is adott nekünk, és kitekintést nyújtott a nyugat-európai művészet felé, behozott olyan könyveket, amikhez nem juthattunk hozzá. Mi csak Munkácsyig tanultuk a művészettörténetet, esetleg megemlítették még Rippl-Rónait, de az már rázós téma volt. Na, ő hozott be könyveket, elmagyarázta, mi az a festészet, addig nem is nagyon festettünk.

KK: Terveztél-e valaha textilt, varrtál-e, volt-e közöd a textiliparhoz?

LE: A szabás-varrás nekem azért jött be, mert Picasso házilag varrt magának ingeket, ruhákat, és nagyon imponált, hogy egy ilyen híres festő otthon készíti a saját ruháit. Megtanultam varrni, én varrtam az öltönyeim, gomblyukákat szegtem, nadrágot és kabátot szabtam. Mire ez gördülékenyen ment, már nagyon értettem a varrógépekhez. A főiskolán valamelyik varrógép mindig tönkrement, kérdezték, ki ért hozzá. Hát, jött a Lukoviczky. Göndör hajú, magas, vékony voltam, szerettek a lányok, és ha hívtak, mindig mentem javítani a gépeket, nemcsak a varrógépeket, hanem a keramikusok korongozó gépeit is. Én voltam a szerviz. Először textiltervezéssel foglalkoztam, később áttértem a gobelinkészítésre, de nem régi típusú gobelinet szőttem, hanem egy új technikát fejlesztettem ki,

↑
LUKOVICZKY Endre: *Mágikus város*, 2012,
 akril, vászon, 150×211,5 cm
 Fotó: Berényi Zsuzsa
 HUNGART © 2021

és így csináltam egy nagy kárpitot, amin két ló viaskodik, egy fehér és egy fekete, ez volt a diplomamunkám. Hincz Gyula bírálta el, ő volt akkor a főiskola igazgatója, kölcsönösen kedveltük egymást.

KK: Hogyan jutottál el a sokszorosító grafikáig? Milyen technikákkal kísérleteztél?

LE: Elsősorban a fametszet érdekelt, de nem bütüre vágott fán dolgoztam, hanem fenyőfát használtam. Volt egy kétajtós szekrényünk, aminek mind a két ajtaját felvágtam, és arra csináltam fametszeteket. Ezután linómetszettel kísérleteztem, de valahogy nem éreztem gazdaságosnak. Akkor jött az a gondolat, hogy próbáljak meg olyan alapot csinálni, ami képlekenyebb, így jött a gipszmetszés. Tudtam, hogy egyenesre kell önteni, először üvegre öntöttem, amihez szerkesztettem egy keretet, ezután megfordítottam, és konyhai eszközöket használva belevestem a motívumokat. Utána jött a probléma, mert ha gipszre festéket kenek, az rögtön beszívja, kellett valami olyan anyagot találnom, amivel bevonhattam a gipszet. Textiles koromból ismertem a latexet, és ezt próbáltam ki gipszfelületen. Tökéletesen

bevált, nem változtatta meg a motívumokat, és miután megszáradt, rákentem különböző színű festékeket. Nem olyan homogén volt a felület, mint a linómetszet esetén, hanem mintha festve lenne, vibrált rajta a festék. Nagyon sokáig csináltam, akkor ebből is élttem, mert sok helyen kiállítottam, és vásároltak is tőlem. Fogalmam sincs, hogy azóta ezek hová kerültek.

KK: Miből lehetett megélni friss diplomásként?

LE: Diplomázás után kidobott minket a főiskola, csinálj, amit akarsz. Mivel nagyon jól rajzoltam, könyveket illusztráltam különböző újságoknak, és a szlovákoknak is. Többek között a *Hamletet* és a *Don Quijotét*, és könyvborítókat is terveztem. Próbáltunk megélni a feleségemmel, Bálint Ildikó festőművésszel, aki még főiskolás volt. Sokféle technikát megtanultam, Barcsaynak raktam mozaikot a volt Nemzeti Színházban, elmentem freskót festeni, szekktőt készítettem, nagyon jó technikai alapokat kaptam. Abban az időben nem volt rossz ez az élet, olyan nem volt, hogy ne lett volna pénz. Vígán éltem mint önálló művész.

KK: Lehetett utazni ebben az időben? Milyen lehetőségeid adódtak?

LE: Engem kiengedtek Olaszországba, de a feleségemet nem, tehát egyedül mentem nászútra. Volt egy circolare jegyem, ami azt jelentette, hogy oda utazhattam, ahova szerettem volna. Három hónapig voltam kint, és végigjártam egész Olaszországot. 1963-ban volt ez az egész attrakció; először Milánóban rajzoltam a Mondadori-lexikonokba, csak mindig az volt a probléma, hogy két hét múlva fizettek, pedig két hetet soha nem voltam egy helyen. Átmentem Genovába, onnan Pisába, aztán Rómába, végül lementem Szicíliába, ott pedig a maffia tudott egy kicsit alkalmazni. De nem angyalos géppisztolyokat festettem, hanem karácsonyi képeslapokat, naptárakat meg kalendáriumokat. Amikor befejeztem, megjött két fazon, egyikük zakója egy kicsit kidudorodott, géppisztoly volt benne, kicsapta az asztalra az óriási pénzt, és azt mondta, hogy ez az enyém. Olyan sok volt, hogy én tiltakozni akartam, erre szólt a háziúr, hogy vegyem csak el, mert az jár nekem. Így ki tudtam fizetni az albérleteimet mindenhol. Annyi Szűz Máriát soha nem festettem, mint akkor, sokszor az egész vendéglátó családot is megfestettem. Az elején nagyon nehezen beszéltem olaszul, de mindent megrajzoltam, így kommunikáltam.

KK: 1967-ben az Ernst Múzeumban került megrendezésre a F fiatal Művészek Stúdiójának kiállítása, amely az új művészeti áramlatok miatt alig kaphatott nyilvánosságot. Kik állítottak ki, és mi volt a betiltás fő indoka?

LE: Nagyon érdekes volt az egész kultúrpolitika, engem nem nagyon zavart, hogy tiltott művész lettem, nem gátoltak meg abban, hogy fessek, a kezemet nem kötötték le, hagytak dolgozni, legfeljebb nem vásároltak

tőlem. Most nagyon jól hangzik, hogy tiltott művész volt az ember. A rendszerváltás után szóltak, hogy Keserü Ilonával, Bak Imrével, Fajó Jánossal, akikkel annak idején tiltott zónába kerültünk, alkossunk valamilyen egységes platformot. De én nem akartam sehová tartozni, nem akartam zseni lenni, nem akartam világraszóló dolgokat létrehozni, csak nagyon szerettem dolgozni, festeni. A 67-es kiállításon egy csendéletet állítottam ki, amit Picasso hatása alatt festettem, mert a kubizmus és a konstruktivizmus nagyon közel állt hozzám, a jelenlegi munkáimon is látszik, hogy van valami előzménye ennek a játéknak, a festészet úgy működik, hogy vannak előképek. Azon csodálkoztam, hogy 1967-ben szinte fejünket vették a kiállítás miatt, 1969-ben pedig megkaptam a szentendrei új művésztelep egyik műtermét.

KK: Hogy történhetett ez, és mit jelentett a számodra?

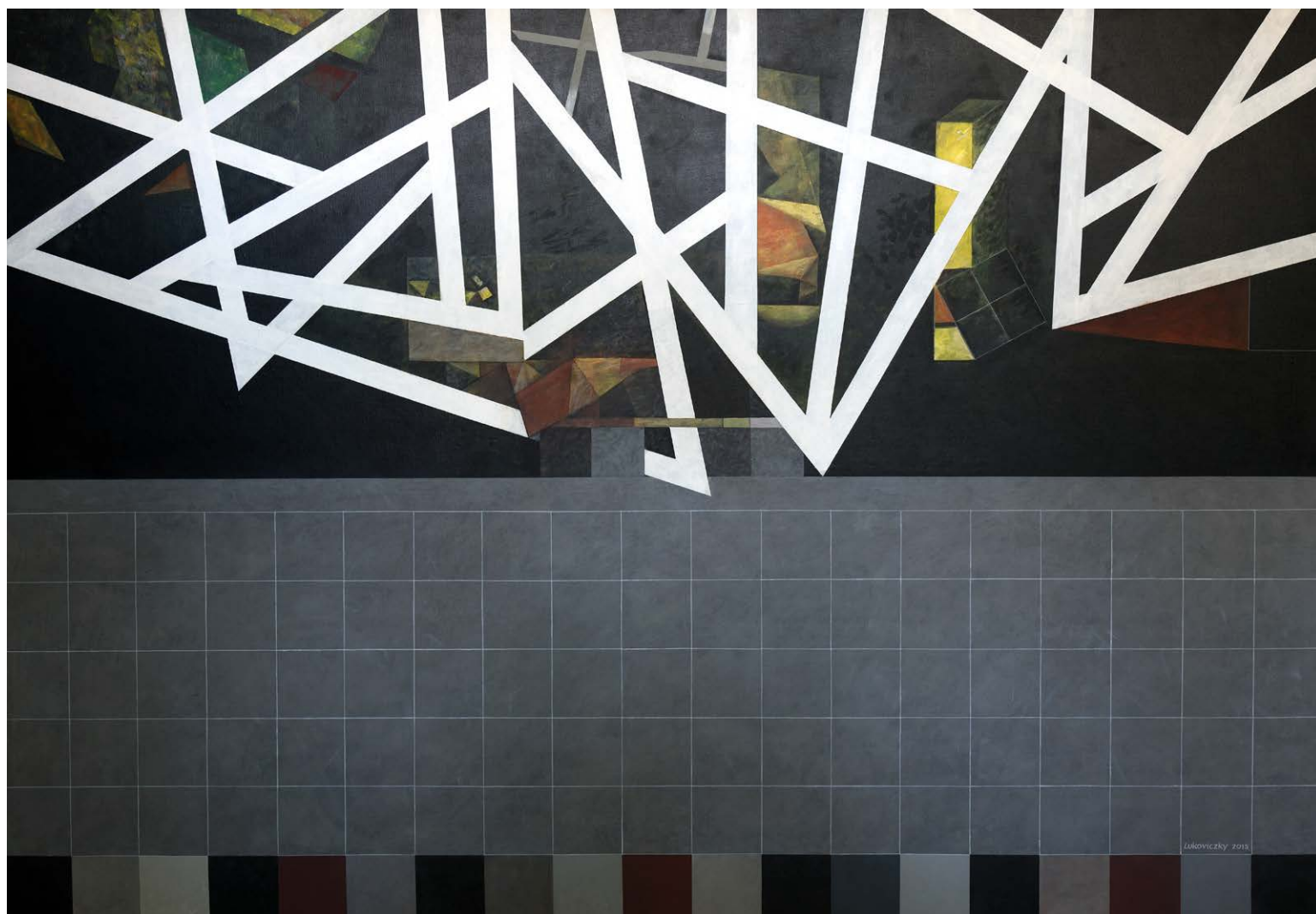
LE: Egyszer, amikor 1968-ban Kucs Bélával kijöttünk Szentendrére agyagért, és a régi Szentendrei úton haladtunk Budakalász felé, a HÉV keresztezte az utunkat. Amíg álltunk, Ildi kiugrott a kocsiból, és vett egy újságot, abban volt benne, hogy Szentendrén építik a művésztelepet. Ezután kijöttünk, és megnéztük a helyet. Pont ebbe az épületbe jöttünk be, ahol most is ülünk. Sok ház még nem volt kész, egyik kapun behozták az építőanyagot, a másikon pedig kivitték, Szentendrének van azért stílusa! Ildi olvasta, hogy lehet pályázni a műteremre, mondtam neki, hogy úgysem

kapunk. De ő ennek ellenére megírta azt a hárommondatos kérvényt. Akkor Pesten laktunk a Damjanich utcában, jogcím nélküli lakók voltunk. Egyszer csak kapjuk a papírt, hogy a zsűri többek közt minket is beválasztott. Akkor nem volt semmink, csak egy használt autónk. Ezt is úgy tudtam megvenni, hogy 1968-ban Szófiában volt a Világifjúsági Találkozó, és annak voltam a fő grafikus, azért annyi pénzt kaptam, hogy egy lakást ugyan nem tudtam belőle venni, de egy használt autót igen. Szentendrén egészen más élet kezdődött, ezt a lakást teljesen átalakítottam, a parkettától kezdve a galériáig minden a saját munkám, amúgy is szeretek fizikai munkákat végezni, barkácsoló típus vagyok.

KK: Nyertél más pályázatokon is?

LE: 1974-ben történt az az ominózus eset, hogy elnyertem a Váci Zeneiskola jelígés pályázatát. A szentendreieknek nem nagyon tetszett, hogy én nyertem, sem a váciaknak, de hát jelígés volt, ki a franc tudta, hogy ki van a borítékban. Korábban soha nem csináltam faintarziát. Négy évig dolgoztam a zeneiskola lépcsőházán, 1974-től 78-ig, és teljes szabadságot adott a lektorátus. Olyan zöldes-lilás furnért kaptam Dél-Amerikából, amit az itteni késekkel nem tudtam vágni, mert a legkeményebb is kicsorbult.

↑
LUKOVICZKY Endre: *Holdtőj*,
2017, akril, vászon, 40×40 cm
Fotó: Berényi Zsuzsa
HUNGART © 2021

KK: Külföldi ösztöndíjakra is volt lehetőség?

LE: Olasz ösztöndíjat kaptunk 1984-ben Ildivel, kimentünk három hónapra Rómába a Collegium Hungaricumba. Nagyon szeretjük Olaszországot, de akkor csak Rómában és a környékén jártunk. Szőnyi Zsuzsáéknál is megfordultunk többször a Triznya-kocsmában, nagyon barátságosak voltak, az egész Római Akadémia oda járt. Még ma is azok a legjobb barátaim, akikkel akkor együtt voltunk ott. Nagyon jól éreztük magunkat, a végén pedig a Vatikánban csináltunk egy csoportos kiállítást.

KK: Mikor jártál először New Yorkban, és miért volt rád annyira szemléletformáló, stílusalakító hatással?

LE: 1980-ban jártunk először Amerikában, Readingben, Ildi rokonai éltek ott, de mi inkább New Yorkban töltöttük az időt. Akkor építették az ikertornyokat, az egyik kész volt, a másik még épült. Lefeküdtem a tornyok aljába, és tátva maradt a szám, ahogyan az épületek az ég felé magasodtak. Aztán 1985-ben kaptunk egy amerikai ösztöndíjat hat hónapra – ez a Reagan-korszak idején történt –, nagyon elegáns ösztöndíj volt, mindennel elláttak, mindenhova elmehettünk, mindent fizettek. Három hónapot bírtunk kint tölteni, mert nyáron nagyon fullasztó New York klímája. Megismertük az ottani művészeket, akik mindig kérdezték, tanítunk-e, erre azt válaszoltuk, hogy mi szabadúszók vagyunk

mind a ketten. Nagyon csodálkoztak, mert New Yorkban csak kevés szabadúszó volt, mindannyian dolgoztak valahol, hogy pénzt keressenek. Christónál is voltunk, bolgáru tudtam vele kommunikálni. Ez az ösztöndíj és az ekkor létrejövő kapcsolatok azt eredményezték, hogy körülbelül száz-százhusz művem van kint Amerikában, ebből nagyon sok a gipsznyomat és festmények.

KK: Jakovits Józseffel, aki 1965-től 1987-ig New Yorkban élt, hogyan kerültetek kapcsolatba?

LE: Jakovits egy külön szám, ha elkezdek róla beszélni, legalább két napig fog tartani. Úgy hívtak ki New Yorkba, hogy tanítsak szitanyomást az amerikaiaknak. Akkor ismertem meg Jakovitsot, akinek csináltam egy szitasorozatot az ösztöndíj időtartama alatt. Egy szitagép Amerikában harmincezer dollár volt a 80-as években, ezért inkább vettem egy üveglapot, két ablakbilincset, és megcsináltam a gépet, ezen készültek a Jakovits-szíták. Ezután abban segítettük őt, hogy hazatérhessen Magyarországra. Amikor hazajött, másfél mázsa akrilfestéket hozott, hogy ő nem fogja felhasználni, ezért ideadta nekem. Addig a pillanatig nem festettem akrillal, csak olajat használtam, de akkor elkezdődött az akrilkorszakom. Ennek a festéknek rengeteg előnye van, rögtön szárad, azonnal rádolgozhatok, módosítható, ez fordulatot hozott a festézetemben.

↑
LUKOVICZKY Endre: Képszerkezet,
 2015, akril, vászon, 146×210 cm
 Fotó: Berényi Zsuzsa
 HUNGART © 2021

KK: 1981-től kezdve saját szitanyomataid mellett Barcsay, Bálint Endre, Gyarmathy Tihamér, Konok Tamás, Vasarely szitamappáit is készítettél. Hogyan kerültél kapcsolatba ezekkel a mesterekkel?

LE: Mivel nagyon precíz voltam, azokat a szítákat, melyeket a főiskolán sem tudtak megcsinálni, áthozták hozzám. Így kerültek hozzám a Bálint Endre-szíták, nála volt montázs, fotó, amiket meg kellett oldani. Itt a műteremben készültek ezek, volt egy szitagépem, amit én konstruáltam magamnak, olyan gépet csináltam, amivel a praktikusság és pontosság volt a célom. A Gyarmathy Tihamér-mappa volt számomra nagy dolog, és a Barcsay-mappa, külön kapcsolatom volt Vasarelyvel is, neki huszonnyolc szítát csináltam, bár most is lenne belőle legalább ennyi...